

REZUMAT

În demersul nostru am pornit de la ideea că studiul istoriei locale poate trece dincolo de bariera interesului local, prin valoarea informațiilor descoperite putându-se întregii trecutul unei anumite perioade istorice sau înțelege anumite fenomene sociale, culturale, economice sau politice. Trecerea de la general la particular reușește, de multe ori, să surprindă prin ineditul și multitudinea de informații relevate, transformând o temă, poate de interes local, într-una de interes național.

În alegerea temei am avut în vedere și faptul că județul Vâlcea este un județ preponderent turistic, cu stațiuni balneare vestite, nu numai în țară, cum sunt Călimănești-Căciulata, Băile Olănești, Băile Govora, dar și localități cu potențial turistic, precum Horezu sau Ocele Mari. La o simplă analiză a acestor nume, observăm faptul că, cu excepția Stațiunii Băile Govora, tuturor celorlalte localități le-au fost consacrate o seamă de lucrări monografice, unele aflându-se chiar la mai multe ediții, toate contribuind la scrierea istoriei județului Vâlcea.

Prin urmare, era mai mult decât necesară elaborarea unei lucrări care să prezinte trecutul Stațiunii Băile Govora, pentru a face cunoscută, în profunzime, istoria acestei localități, evenimentele care au marcat-o, oamenii care și-au legat destinul de evoluția ei. Pe de altă parte, această temă vine să lămurească, pe baze documentare, fără dubiu și interpretări subiective, anumite aspecte din trecutul stațiunii, să demonteze multe din legendele țesute în jurul anumitor subiecte, care de multe ori trec ca fiind *fapte certe*. Stațiunea Băile Govora avea nevoie de scrierea unei istorii complete, documentată și obiectivă în care sursele arhivistice să fie puse în valoare, și nu doar de prezentarea unor crâmpie de istorie sub forma unor schițe monografice, capitole în alte lucrări mai ample sau articole în diverse publicații, majoritatea fiind de popularizare a stațiunii sau de prezentare din punct de vedere medical a acesteia.

Actualitatea temei este de necontestat în condițiile în care evoluția actuală a stațiunii este legată de studierea trecutului, de înțelegerea contextului istoric, a evenimentelor petrecute, care prin impactul lor influențează și prezentul. Pe de altă parte este vorba și despre interesul cercetătorilor, oamenilor de cultură, localnicilor, dar și al publicului iubitor de istorie de a cunoaște modul cum a luat ființă stațiunea, descoperirea izvoarelor și cercetarea efectelor terapeutice ale apelor minerale, ridicarea primelor stabilimente balneare, evoluția edilitară a localității, trecerea stațiunii prin evenimentele majore ale secolului al XX-lea, toate aceste informații bazându-se pe o cercetare temeinică și în profunzime.

Lucrarea acoperă perioada cuprinsă între anul 1879, când apar primele mențiuni documentare despre existența izvoarelor minerale de la Băile Govora, care au trezit interesul autorităților pentru captarea și exploatarea acestei bogății a subsolului și anul 1989, moment de final al unei etape definitorii în istoria României. De asemenea, subiectul lucrării de față abordează strict istoria stațiunii, fără a face referire la comuna Govora și mănăstirea cu același nume, localitate care a avut un trecut și o evoluție separată de cea a stațiunii, chiar dacă la început, cel puțin formal, din punct de vedere administrativ au existat legături.

Este important de menționat faptul că, modalitatea prin care s-a înființat Stațiunea Băile Govora este unică în România. În condițiile în care celelalte stațiuni balneare din țară au apărut și s-au dezvoltat în cadrul unor așezări deja existente, în cazul acesta, întâi a apărut stațiunea, iar în jurul ei s-a creat și dezvoltat localitatea, rolul cel mai important avându-l statul, prin implicarea lui directă, pornind de la argumentul principal că sănătatea și igiena sunt o valoare publică.

Cazul înființării Stațiunii Băile Govora este unic în istoria stațiunilor balneo-climaterice de la noi. Apariția acesteia este un exemplu foarte bun asupra modului cum implicarea statului a fost hotărâtoare în punerea pietrei de temelie, în organizarea și dezvoltarea unei stațiuni.

Primul capitol al lucrării analizează perioada de început a stațiunii, până la momentul înființării din punct de vedere administrativ a localității. Sloganul liberal *prin noi înșine* s-a aplicat și în cazul Stațiunii Băile Govora, fără nicio îndoială, aceasta fiind o creație a liberalilor, prin fondatorul ei, omul politic și primul ministru, Ion C. Brătianu, care a văzut potențialul remarcabil al apelor minerale de la Băile Govora și a luat primele măsuri pentru punerea lor în valoare.

În perioada modernă, în contextul în care în România se căuta cu febrilitate petrol, descoperirea, în 1881, a izvoarelor de la Băile Govora de către inginerul Ioan Klaus a fost un eveniment important pentru autorități. Începea, astfel, istoria uneia dintre cele mai renumite stațiuni din țară, pe care întemeietorii ei au gândit-o ca pe o veritabilă *perla* a turismului românesc, urmând să rivalizeze cu cele mai renumite stațiuni ale Europei.

În 1886 dr. Nicolae Popescu Zorileanu a făcut prima vizită la Govora, însoțit de primul ministru Ion C. Brătianu. Din acel moment, numele și întreaga carieră profesională a acestuia se vor lega în mod definitiv de Stațiunea Băile Govora, fiind considerat, pe bună dreptate, unul dintre întemeietorii acesteia, alături de Ion C. Brătianu.

Primii pași făcuți în această direcție au vizat realizarea de analize chimice în laboratoarele Universității din București, care au relevat prezența în aceste ape a iodului și a

sulfului, la care s-au adăugat primele experiențe medicale făcute de către medicul Nicolae Popescu Zorileanu, printre primii care s-au bucurat de „beneficiile” apelor de la Govora fiind însuși primul ministru, Ion C. Brătianu, care a urmat cura trei ani consecutivi, între 1886-1888.

La Băile Govora au fost descoperite inițial, două izvoare cu apă minerală, cu întrebuințare internă; izvorul „Principele Ferdinand”, captat provizoriu pentru prima dată în anul 1887, aflat pe partea dreaptă a pârâului Cernelele și izvorul „Principesa Maria”, considerate ca având proprietăți deosebite. Ulterior, izvorul „Principesa Maria” a dispărut, iar izvorul „Ferdinand”, care avea două surse, a fost captat într-una singură, în anul 1914. Rezultatele analizelor fiind încurajatoare, a început captarea și amenajarea izvoarelor sub directa supraveghere a inginerului Iranilic Bochet și a inginerului de mine Pierre P. de Lamaigne.

Primul pas făcut de către stat în direcția organizării și dezvoltării stațiunii a fost făcut la 26 mai 1886, când Adunarea Deputaților a adoptat *Legea pentru încurajarea și dezvoltarea exploatării apelor minerale din țară și a produselor lor*, promulgată de către Regele Carol I la 3 iunie 1886. Potrivit acestei legi se acordau scutiri de la plata impozitelor către stat, județ sau comună, pe o perioadă de 15 ani, tuturor stabilimentelor de băi și ape minerale din țară, atât pentru cele deja înființate, cât și pentru cele ce urmau a se înființa. Se acordau reduceri de 50% la transportul pe calea ferată a materialelor, instrumentelor, mașinilor destinate exploatării apelor minerale. Aceleași beneficii se acordau și transportului apelor minerale, precum și produselor derivate. Toate aceste măsuri cu caracter economic aveau drept scop încurajarea investițiilor și dezvoltarea noilor stabilimente.

În 1887, Govora a fost declarată stațiune balneară, iar în ședința din 23 martie 1887 a Adunării Deputaților s-a dezbătut proiectul *Legii pentru alocarea unui credit de 1 milion lei pentru stațiunile Călimănești, Căciulata, Bivolari, Govora și Lacul Sărat*. Guvernul a luat hotărârea înființării la Băile Govora a unor „băi de utilitate publică” pe terenurile situate în Valea Hinței, care aparțineau locuitorilor din comuna Păușești Otăsău. Inițial, terenurile respective au trecut în folosința statului fără ca acesta să plătească despăgubiri sau să dea pământ la schimb proprietarilor. În anul următor s-a luat hotărârea plății unei sume de bani proprietarilor, reprezentând uzul fructul pentru folosirea terenului în cursul anului 1887. Pentru rezolvarea definitivă a situației, guvernul și corpurile legiuitoare au luat hotărârea ca în schimbul terenurilor deținute pe Valea Hinței, proprietarii respectivi să primească un pogon și un sfert pentru un pogon, pe moșia Barcane.

În același an, 1887, a început și ridicarea primelor clădiri și stabilimente din stațiune. În 1888 a fost terminată clădirea Stabilimentului de băi, căruia i s-a adăugat, în 1895, două aripi noi în scopul măririi numărului de cabine de baie. Concomitent cu Stabilimentul de băi a fost ridicat și un *Castel pentru ape minerale*, necesar alimentării cu ape minerale a acestuia.

Construirea Stabilimentului de băi a făcut imperios necesară ridicarea unor spații pentru cazarea în mod civilizată a turiștilor care veneau la Băile Govora, în condițiile în care aceștia erau cazați în barăci, cum era cea a lui Babancu, demolată în momentul începerii construcției celor trei hoteluri ale statului. Astfel, în 1895 au fost finalizate Hotelurile nr. 1 și 2, iar doi ani mai târziu, Hotelul nr. 3. La investițiile făcute de către stat, s-au adăugat cele făcute de către particulari, prin ridicarea a numeroase vile cochete care au dat un aer elegant stațiunii.

În acest sens, pentru crearea unui cadru legal cât mai propice, la 25 mai 1890 s-a adoptat *Legea pentru vânzarea loturilor pentru facerea de case particulare pe lângă stabilimentul balnear de la Govora*, iar în 28 septembrie același an, a fost aprobat și regulamentul de aplicare al legii. Legea a mai fost modificată în 1894, Ministerul Domeniilor fiind autorizat să vândă din Moșia Cernele, aflată în vecinătatea Stabilimentului de băi, loturi cu o întindere de 1.250 m.p. fiecare. În anumite cazuri, statul putea scoate la vânzare mai multe loturi odată care formau un singur corp. Potrivit legii respective, pe acele loturi cumpărătorii erau obligați ca în termen de trei ani să construiască locuințe, conform cu cerințele Ministerului Agriculturii, Industriei, Comerțului și Domeniilor. Dacă termenul nu era respectat, aceștia își pierdeau dreptul de proprietate asupra loturilor, în schimb statul acorda facilități celor care construiau, prin scutirea de la plata taxelor către stat timp de 10 ani.

Prin vânzarea acestor loturi, statul se implica în mod activ și organizat în crearea și dezvoltarea stațiunii balneare. În felul acesta erau atrași în zonă pentru a construi diferite stabilimente și locuințe particulare, oameni cu bani, intelectuali, proprietari de terenuri, ofițeri superiori, medici, etc. Se dorea realizarea unor construcții frumoase, moderne, cu diferite facilități, la standarde occidentale, care să atragă protipendada acelor ani în aceste stațiuni și să o îndepărteze, oarecum, de stațiunile renumite din Apus, unde mergea în mod obișnuit. Prin urmare, statul a gândit înființarea acestor stațiuni după anumite planuri, bine puse la punct, astfel încât, construcțiile ridicate să fie cât mai aspectuoase, cochete, integrate perfect în mediul natural mirific de la Băile Govora.

Primele case particulare încep să fie construite la Băile Govora încă din anul 1897, după cum atestă cererile de solicitare a autorizațiilor adresate șefului Serviciului Arhitectură din Ministerul Agriculturii, Industriei, Comerțului și Domeniilor. Astfel, au început să ridice

locuințe particulare, printre alții, C. Ghica în 1897, Ștefan Mercur, M. D. Opran, ing. Georgescu, Ilie Butta în anul 1898, cpt. Paulinescu în 1899 și A.D. Măciuceanu în 1900. Majoritatea au fost „botezate” după numele proprietarilor sau membrilor familiei: *dr. Ilescu, Dr. Țăranu, Esmeralda, Colonel Ivanovici, Constanța-Marieta, Eftimiu, Popovici, Cecille*(1897), *Bereșteanu*(1897), *Hortensia, Aslan, dr. Zorileanu*. Între aprilie 1900 și martie 1902 a fost construit Hotelul „Ștefănescu”, clădire reprezentativă pentru Băile Govora.

Alături de locuințe particulare s-au ridicat clădiri care aparțineau unor instituții de stat, precum Ministerul de Război, care în 1898, a cumpărat prin intermediul Corpului I Armată, Serviciul de Geniu, un teren în suprafață de 8.122 m.p. cu prețul de 5.000 lei, pe care s-a construit de către antreprenorul Anton Ștefănescu, Hotelul Militar, destinat tratării ofițerilor. La începutul secolului al XX-lea, mai precis în 1906, a început construcția clădirii Oficiului de Poștă din Băile Govora.

Din punct de vedere administrativ, până la înființarea, în anul 1908, a comunei Băile Govora, stațiunea nu a avut o situație foarte clară, revendicată fiind atât de comuna Govora cât și de Păușești Otăsău. Astfel, în 1886, comuna Govora avea în componență patru cătune: Gătejești cu 61 case, Prajila cu 58 de case, Curături cu 30 de case și Valea Mare cu 269 case. În schimb, zona izvoarelor aparținea din punct de vedere administrativ de comuna Păușești Otăsău, ceea ce a stârnit între cele două comune un adevărat război.

Odată cu dezvoltarea stațiunii, au început investițiile în infrastructură, în amenajarea unor căi de acces cât mai facile. Astfel, încă din 1893, Serviciul Drumuri, din cadrul Prefecturii Județului Vâlcea, a început lucrările la construcția drumului care făcea legătura între Gara Govora și Băile Govora, terminat de executat în anul 1898, iar în 1899 au început reparațiile la drumul care făcea legătură între Băile Govora și comuna Păușești Otăsău.

În aceeași perioadă a început amenajarea parcului din stațiune. Prin decizia 42.199/1894 a Ministerului Domeniilor, loturile de la numerele 20 la 27 inclusiv au fost scoase de la vânzarea către persoane private pentru a se amenaja un parc. Primele amenajări efectuate au fost sumare, trasându-se alei care duceau la Stabilimentul de băi și la hotelurile recent construite. Au început și primele lucrări edilitare în vederea alimentării cu apă potabilă a locuitorilor și turiștilor din stațiune. S-au forat și amenajat fântâni cu apă potabilă, dar pentru că o stațiune balneară modernă necesita instalații moderne de alimentare cu apă curentă, a început căutarea unor surse de apă bună de băut. În anul 1908 a fost proiectată și construită „casa cazanelor” la Barcane, de fapt Uzina de apă, de unde s-a alimentat cu apă potabilă curentă întreaga stațiune.

Referitor la turiștii care frecventau stațiunea, cu toate că se dorea construirea unei stațiuni care să rivalizeze cu stațiunile existente din Occident, frecventate în mod obișnuit de înalta societate românească, aceasta nu va putea să atragă decât, cel mult, reprezentanți ai clasei de mijloc, mica burghezie, intelectuali, funcționari ai statului, ofițeri, pe lângă cei cu venituri modeste și mai puțin reprezentanții *înaltei societăți*, care nu reușeau să găsească la Govora condițiile oferite de stațiunile cele mai cunoscute ale Occidentului. Un rol important în atragerea acestora l-au avut și lucrările de popularizare a stațiunii, broșurile publicitare și articolele din presă vremii care erau pline cu sfaturi practice pentru turiștii care veneau la băi.

Pentru petrecerea într-un mod cât mai plăcut a timpului liber, în stațiune s-au deschis, încă de la înființare, la parterul Hotelului Statului nr. 1, dar și la cel al vilelor și hotelurilor particulare, cum era Hotelul „Ștefănescu”, cafenele, restaurante, cofetării, unde vizitatorii puteau să-și petreacă într-un mod plăcut timpul liber. Pe trotuarul din fața Hotelului „Ștefănescu” erau amplasate mese cu scaune, după modelul celor mai renumite stațiuni din Apus, iar în față se afla bulevardul principal, loc de promenadă pentru vizitatori, unde Administrația stațiunii amplasase bănci pentru odihna turiștilor. În chioșcul din parc cânta muzica militară, angajată pe perioada sezonului, care susținea programul, de trei ori pe zi, dimineața, după prânz și seara, până la ora 22. În majoritatea serilor se organizau baluri, serate, loterii, serbări cu artificii și bătaii cu flori, prilej cu care doamnele și domnișoarele din *lumea bună* a stațiunii își etalau toaletele și bijuteriile.

Organizarea Stațiunii Băile Govora s-a făcut după un plan elaborat de către autorități, care a vizat întocmirea de regulamente care vizau dezvoltarea din punct de vedere edilitar, comercial, al ordinii publice, exploatarea și administrarea stațiunii din punct de vedere medical, executarea unor lucrări de captare a izvoarelor de ape minerale și pentru ridicarea unor construcții necesare exploatării lor.

Analizând perioada cuprinsă între momentul descoperirii apelor de la Băile Govora și cel al înființării din punct de vedere administrativ al localității, se poate constata faptul că, în primii ani, până în 1900, asistăm la intervenția masivă a statului în organizarea stațiunii, prin alocarea unor sume importante de bani, luarea unor măsuri de sprijinire cu caracter legislativ și acordarea de diverse facilități celor interesați în a investi în așezare. S-au construit Stabilimentului de băi, cele trei hoteluri, sediul administrativ, o spălătorie, un castel de ape, o seră pentru flori, restaurante, un bufet și chioșcuri de lemn, rezervoare de fier pentru apele minerale, s-a realizat alimentarea cu apă potabilă curentă prin conducte de la Uzina de apă de la Barcane, etc.

După anul 1900, eforturile statului au devenit din ce în ce mai reduse, ceea ce a făcut ca multe din construcțiile realizate să ajungă în ruină sau să necesite reparații costisitoare. Cu toate că se dorea construirea unei stațiuni care să rivalizeze cu stațiunile existente din Occident, frecventate în mod obișnuit de înalta societate românească, aceasta nu va putea să atragă decât, cel mult, reprezentanți ai clasei de mijloc, pe lângă cei cu venituri modeste.

Al doilea capitol al lucrării acoperă perioada cuprinsă între anul 1908 și anul 1918, aducând în prim plan, aspecte privitoare la evoluția localității din punct de vedere administrativ, economic, socio-cultural și edilitar, constituirea Societății „Govora-Călimănești” și realizarea primelor investiții majore ale acesteia în stațiune, precum și evenimentele care au marcat localitatea în timpul primului război mondial.

Prin *Legea pentru modificarea legii de organizare a comunelor rurale* publicată în „Monitorul Oficial”, nr. 22 din 29 aprilie 1908, s-a înființat comuna rurală Băile Govora, care era și reședința Plășii Govora, având în componență satele: Băi, Curături (desprins de la comuna Păușești Otăsău), Prajila, Gătejești și casele ce țineau de Păușești-Otăsău până la Dealul Otăsău. A fost un compromis făcut de către liberali, care astfel, au creat condiții stațiunii să se dezvolte și să devină una dintre cele mai faimoase din țară, răspunzând însă și satisfacerii, prin intermediul Societății „Govora-Călimănești”, unor interese de ordin economic și financiar ale Partidului Național Liberal.

Perioada imediat următoare înființării localității Băile Govora, a fost una a primilor pași în ceea ce privește organizarea activității de zi cu zi a unei administrații relativ coerentă și eficientă, dar și a continuării a ceea ce se începuse la sfârșitul secolului al XIX-lea. Înființarea localității s-a dovedit extrem de benefică și a ușurat mult situația Societății „Govora-Călimănești”, care a putut găsi în primăria localității un interlocutor, căruia putea să-i adreseze propriile doleanțe și propuneri pentru dezvoltarea din punct de vedere edilitar a localității.

A continuat amenajarea edilitară a localității, în anul 1912, începând construcția unei biserici pe un teren donat de un locuitor al comunei. Suprafața totală a imobilului, inclusiv terenul, era de 4.202.mp., iar clădirea propriu-zisă a bisericii de 178 mp. Totodată, au început demersurile pentru amenajarea unui cimitir uman pe un teren donat Primăriei din Băile Govora, în 1909, de Nicolae Chituc, în suprafață de 1.118 mp., iar în 1910, s-a construit și capela cimitirului din zidărie de cărămidă și acoperită cu tablă.

Până în anul 1916, la izbucnirea primului război mondial, conform Cazierului locuințelor, în stațiune fuseseră ridicate un număr de 212 locuințe, cu un număr de 1.353 camere. Din acestea, 1.223 de camere erau de închiriat, numărul paturilor fiind de 1.849.

Numărul caselor insalubre era de șapte, 41 aveau instalații de apă, iar numărul celor cu instalații de lumină electrică era de 15.

Momentul de cotitură în evoluția Stațiunii Băile Govora a fost, fără îndoială, constituirea Societății „Govora-Călimănești”, în 1910 în baza *Legii pentru exploatarea stațiunilor balneare ale statului* din 1909, aceasta fiind un exemplu fericit al modului în care colaborarea între capitalul privat și stat, putea duce la obținerea unor rezultate foarte bune, facilitând astfel, realizarea de îmbunătățiri necesare evoluției acesteia. La constituire, fiecare societate lua în folosință imobilele, instalațiile statului, care urmau să fie întreținute în bună stare, pentru ca la expirarea termenului să le poată preda statului. Societățile respective urmau să se îngrijească și de întreținerea drumurilor, parcurilor, serelor, instalațiilor pentru alimentarea cu apă, a canalizării și iluminatului. Statul își păstra terenurile necesare pentru ridicarea de sanatorii și spitale civile sau militare. Izvoarele minerale aflate pe o rază de 10 km nu puteau fi exploatate decât în înțelegere cu societățile respective, iar pentru a le sprijini dezvoltarea, statul le scutea de plata impozitelor către stat.

Scopul Societății „Govora-Călimănești” a fost acela de a exploata stațiunile balneare Govora și Călimănești-Căciulata, de a ridica construcții noi, a îmbunătății pe cele existente, de a executa lucrări de înfrumusețare a stațiunilor în vederea dezvoltării acestora, etc.

În numai câțiva ani, până la intrarea României în război, în 1916, Societatea „Govora-Călimănești” a realizat la Băile Govora câteva lucrări de excepție: Hotelul Palace, finalizat în 1914, Stabilimentul de băi (1915), Institutul de Fizioterapie, Uzina Electrică și Uzina de apă de la Barcane, amenajarea parcului din centrul stațiunii de către arhitectul peisagist Ernest Pinard în 1912. O neîmplinire a perioadei respective a fost aceea că statul nu a reușit să-și îndeplinească promisiunile de a investi într-o serie de lucrări cu caracter edilitar, precum calea ferată Gara Govora-Băile Govora sau canalizarea pârâului Hința.

Încă din primii ani, Societatea „Govora-Călimănești” a avut de întâmpinat multe dificultăți legate de faptul că cele două comune rurale, Băile Govora și Călimănești erau sărace, casele localnicilor mai mult decât modeste, iar puținele posibilități de cazare erau oferite doar de hotelurile statului și puținele vile existente. Chiar și imobilele statului erau într-o stare foarte proastă, aproape ruinate, insuficiente și nepotrivite pentru găzduirea unor bolnavi.

Încă de la înființare, Societatea „Govora-Călimănești” s-a bazat pe sprijinul statului, care însă a lipsit, lucru demonstrat prin faptul că, acesta n-a subscris la prima și a doua majorare de capital, necesar executării de lucrări în stațiune și nici nu a plătit despăgubirile pentru pagubele suferite în timpul războiului. Lipsa capitalului și mai ales neplata

despăgubirilor de război a făcut ca societatea să aibă dificultăți la plata datoriilor făcute înainte de primul război mondial și să nu poată înlătura toate stricăciunile cauzate de război.

Detaliind lucrările realizate la Băile Govora între 1910-1916 de către societate se poate observa importanța acestora. Astfel, s-au ridicat Stabilimentul de băi cu 146 cabine și locuri de baie și Institutul de Fizioterapie, s-a instalat lumina electrică în locul lămpilor de petrol, s-a forat sonda de iod nr.4, s-au construit un garaj, Hotelul Palace, cu 240 încăperi, Uzina electrică, s-a realizat canalizare pentru toate clădirile societății, s-a amenajat parcul și s-au trasat trotuare, s-a instalat și completat aparatura medicală necesară, etc.

Izbucnirea primului război mondial a pus capăt așa numitei *perioade romantice* din istoria stațiunii. Din fericire, localitatea nu a fost prea mult afectată de evenimente, în mare parte din cauza izolării și depărtării ei de principalele căi de comunicație.

În capitolul al treilea este analizată perioada interbelică, care a reprezentat un vârf în evoluția localității din toate punctele de vedere, economic, edilitar, socio-cultural. După război, stațiunea, a continuat să se dezvolte din punct de vedere edilitar cunoscând o perioadă de mare avânt, mai ales în condițiile creșterii numărului locuitorilor și al turiștilor care veneau în stațiune. Perioada interbelică a însemnat o reală evoluție în dezvoltarea stațiunii, determinată de progresul societății, de investițiile făcute de către aceasta, dar și de avântul pe care economia României l-a înregistrat. La aceasta a contribuit și faptul că, spre deosebire de Stațiunea Călimănești-Căciulata, pierderile suferite în timpul războiului nu au fost atât de mari, lucrările de refacere ale localității solicitând mai puțin primăria.

Din punct de vedere administrativ, stațiunea a cunoscut o transformare fundamentală față de perioada antebelică, prin schimbarea statutului acesteia. De la 1 ianuarie 1930, Băile Govora a fost declarată „comună urbană”, prin Decretul-Regal nr. 4.036 din 7 decembrie 1929, publicat în „Monitorul Oficial” nr. 274 din 9 decembrie 1929. Prin noul statut administrativ, primăria primea noi sarcini, printre care acelea de a numi personalul propriu, de a înființa servicii comunale, precum cele de pompieri și poliție, de a înființa taxe comunale necesare acoperirii cheltuielilor nou apărute.

Au continuat eforturile pentru modernizarea stațiunii din punct de vedere edilitar, aceasta având nevoie de executarea unor planuri de sistematizare ale orașului, construirea unui canal colector pe str. Regele Ferdinand și modernizarea acesteia, care trebuia betonată și asfaltată, având în vedere faptul că această porțiune era extrem de circulată de vehicule, fiind singura arteră ce lega orașele Pitești-Rm. Vâlcea-Tg. Jiu, precum și alte lucrări.

Au fost finalizate câteva lucrări importante, precum clădirea bisericii, care a fost terminată în 1923, în timpul episcopatului lui Bartolomeu Stănescu, primind hramul „Sf. Ioan Botezătorul” și școlile primare din Băile Govora și Gătejești.

În pofida unei evoluții evidente, la sfârșitul perioadei interbelice, lucrările edilitare realizate în Stațiunea Băile Govora nu erau la nivelul celor sperate de autorități, de reprezentanții Societății „Govora- Călimănești” și de turiști. Orașul nu avea un plan de sistematizare propriu, iar în ciuda faptului că în stațiune s-au construit hoteluri moderne, vile particulare frumoase și stabilimente de băi, orașul nu avea canalizare decât pe o mică porțiune a străzilor din centru. Toate apele reziduale de la vile, hoteluri și Stabilimentul de băi se deversau în pârâul Hința, în plin centrul orașului, care nu avea un debit suficient de mare pentru a duce toată mizeria.

Străzile nu aveau pavaje, nu erau împietruite, nu aveau borduri și rigole (în afară de câteva porțiuni), iar în timpul verii, pe străzile principale era noroi. Localitatea nu avea abator în conformitate cu cerințele unei stațiuni balneare, cel existent fiind rudimentar, construit din scândură și neutilat potrivit. Hala de carne nu avea cameră frigorifică pentru depozitarea cărnii, nu exista baie comunală, dispensarul medical nu avea sediu propriu, iar clădirea primăriei era improprie, fiind crăpată și în pericol de a se prăbuși.

În 1936 a fost creată o instituție care avea drept scop dezvoltarea, organizarea și promovarea turismului, Oficiul Local de Cură și Turism din Băile Govora. Deși a funcționat pentru o scurtă perioadă de timp, până la izbucnirea celui de-al doilea război mondial, s-a implicat în tot ce însemna viața stațiunii, căutând să contribuie, în acord cu atribuțiile conferite de lege, la dezvoltarea din toate punctele de vedere a localității.

Dezvoltarea stațiunii, din toate punctele de vedere, a fost posibilă datorită sprijinului Societății „Govora-Călimănești” care și-a continuat programul său de dezvoltare a stațiunii început înainte de primul război mondial prin numeroasele investiții făcute și prin implicarea susținută în dezvoltarea edilitară a localității.

În pofida a numeroase greutăți, generate pe de o parte de condițiile economice precare din timpul crizei economice dintre 1929-1933, iar pe de altă parte de relațiile tensionate cu administrația locală, investițiile făcute în stațiune de către societate în perioada interbelică au fost substanțiale. S-au refăcut instalații, s-au înlocuit țevile erodate, mobilierul distrus, s-au adus completări și modernizări la Hotelul Palace, lucrări care nu putuseră să fie făcute din cauza războiului, s-a montat pompa diferențială la Uzina de apă de la Barcane, fiind instalate în total trei pompe, din care două pornite electric. În 1923, s-a construit un nou pavilion pentru muzică, în locul celui dărâmat din parcul stațiunii, s-a refăcut sera de flori, s-a

continuat amenajarea parcului, s-a extins alimentarea cu curent electric, s-au introdus aparate de raze ultraviolete la Institutul de Fizioterapie.

În 1928 a început construirea localului pentru cazinou și teatru, clădire proiectată de prima femeie arhitect din lume, Virginia Andreescu Haret. În 1933, din fondul pentru amortizarea capitalului social, a început construcția Hotelului Balneara, terminat în anul 1936.

Un rol important în evoluția Societății „Govora-Călimănești” l-au avut relațiile dintre aceasta și primăria locală. Înființată cu scopul de a asigura condiții optime dezvoltării stațiunii, localitatea Băile Govora era extrem de săracă și nu dispunea de mijloacele necesare executării unor lucrări edilitare demne de un turism modern. Prin urmare, societatea, încă din primii ani de la înființare s-a implicat în realizarea majorității lucrărilor edilitare: apă, canalizare, amenajări de drumuri și parcuri.

Societatea furniza apă și curent electric în mod gratuit spațiilor și stabilimentelor publice și la prețuri foarte mici față de costuri abonaților particulari. În timp, aceste cheltuieli s-au dovedit neprofitabile, mai ales că aceasta nu funcționa decât trei luni pe an, nerecuperând nici cheltuielile pentru întreținerea Uzinei electrice și a celei de apă, precum și a conductelor. Pe lângă aceste cheltuieli, se adăugau și alte costuri legate de specificul zonei, mai precis, „terenurile fugitive” de la Govora, care provocau multe deteriorări conductelor de apă de la Uzina de la Barcane.

Perioada interbelică a însemnat, în primul rând, o dezvoltare mai accentuată, din punct de vedere edilitar, a stațiunii, prin implicarea autorităților locale și a Societății „Govora-Călimănești”, în ciuda tuturor neînțelegerilor și a rivalității evidente dintre ele. S-au pavat străzile și trotuarele din zona centrală, au început lucrările de canalizare și de amenajare a pâ râului Hința, s-au ridicat construcțiile necesare evoluției din punct de vedere social și economic, precum, școala, primăria, piața și hala comunală. A fost o mică parte din ceea ce administrația locală și-a propus să realizeze în perioada respectivă, alături și de Oficiul Local de Cură și Turism, lipsa fondurilor suficiente, dar și dezinteresul autorităților centrale, făcând ca o mare parte din proiecte să rămână la stadiul de deziderat.

Pe de altă parte, Societatea „Govora-Călimănești” a ajuns la apogeul dezvoltării ei din punct de vedere economic, o parte importantă din beneficiile obținute, investindu-le în dezvoltarea stațiunii, dovedind, fără putință de tăgadă, că fără aportul acesteia, localitatea Băile Govora nu ar fi reușit să evolueze în perioada interbelică.

Evenimentele generate de declanșarea celui de-al doilea război mondial și urmările acestuia pe plan economic și socio-politic au fost prezentate în capitolul al patrulea. Întreaga activitate turistică și edilitară a stagnat, localitatea făcând cu greu față restricțiilor și lipsurilor

generate de război, prezenței a numeroși refugiați polonezi sau a evacuărilor de instituții și funcționari din alte zone ale țării. În lipsa oricărei activități turistice, Societatea „Govora-Călimănești” nu a mai putut să contribuie la susținerea localității din punct de vedere economic, social și edilitar, iar evenimentele de după 1944, au agravat situația, mergând până la naționalizarea din 1948.

Din punct de vedere edilitar, până la intrarea României în război, Stațiunea Băile Govora și-a continuat existența în condiții relativ normale, prin realizarea de lucrări de modernizare a infrastructurii localității, majoritatea dintre acestea fiind începute în perioada interbelică. Pe de altă parte, aceasta a avut de suferit de pe urma unor evenimente independente de voința umană, precum inundațiile provocate de ploile extrem de puternice, din vara anului 1940 sau de cutremurul din 10 noiembrie 1940.

Problema canalizării și a regularizării cursului pârâului Hința a continuat să preocupe autoritățile locale. S-au continuat lucrările începute în anii '30, în programul de lucrări pe anul 1940, primăria solicitând șefului Regiunii Apelor Craiova construirea unor baraje, mai ales că în primăvara anului 1940 avuseseră loc mari alunecări de terenuri, care au produs degradarea mai multor străzi. O lucrare necesară și solicitată de mult timp de către locuitori, dar și de autorități și mai ales de medici, a fost construirea unei băi populare în stațiune.

În condițiile vitrege generate de război, în stațiune s-a desfășurat o bogată activitate de asistență socială, multe din acțiunile respective fiind puse în slujba ajutorării celor mai încercați de evenimentele în desfășurare. S-au înființat *Comitetul de Asistență Socială din Băile Govora*, *Comitetul pentru ajutorarea copiilor săraci din Băile Govora*, precum și o filială *Crucii Roșii*. O activitate aparte a desfășurat *Comitetul Local de Patronaj al Operelor Sociale*, care a organizat în mod constant colecte publice și a desfășurat o serie de activități de ajutorare a celor nevoiași și a celor afectați de război.

Războiul a făcut ca stațiunea să fie martora unor evenimente deosebite prin importanța și încărcătura lor specială, precum prezența unui număr important de refugiați polonezi începând cu septembrie 1939, când sute de refugiați, militari și civili s-au stabilit în localitate, fiind cazați în vilele și hotelurile de aici. Ulterior, în toamna anului 1941, acestora li s-au adăugat membrii ai ultimului guvern polonez, aflați în exil, printre aceștia aflându-se miniștrii **Kwatkowski Eugenius-** ministru de finanțe, împreună cu soția și fiica, **Ulrich Iulius-** ministru comunicațiilor, cu soția și cei doi fii, **Kalinski Emil-** ministrul poștelor și telegrafului, cu soția și fiul, **Kasprsyki Tadeusz-** ministru de război, cu soția și fiul, **Chelmonschi Adam-** subsecretar de stat la justiție, cu soția și doi copii, **Biarnaki Waclaw-** ministru fără portofoliu, **Maciszewski Severin-** subsecretar de stat, **Argasinski Tadeusz –**

subsecretar de stat, **Prsybylowicz Wojea**- director în Ministerul Culturii, **Litwinowici Alexander** -general, **Muszynski Leo**- delegat în Ministerul Afacerilor Interne. Ul

În contextul evenimentelor, din 1940, din Basarabia și Bucovina de Nord, datorate cedării acestor teritorii românești Uniunii Sovietice, județul Vâlcea a găzduit un număr considerabil de refugiați, alungați de tăvălugul rusesc. Stațiunea Băile Govora, beneficiind de o capacitate mare de cazare, s-a numărat printre cele care au oferit adăpost acestora.

În 1944, calvarul basarabenilor a reînceput, odată cu retragerea trupelor române și ocuparea din nou a Basarabiei de către armatele sovietice. Un nou val de refugiați a venit spre România și mai ales spre județele din vest, mai ferite de invazia sovietică. În oraș au fost evacuați 96 de refugiați basarabeni, pentru care s-au creat condiții de cazare și de igienă. În cadrul Stabilimentului de băi s-au pus în funcțiune dușuri cu apă caldă pentru a putea face baie toți refugiații, iar Comitetul Local de Patronaj a organizat serbări, a deschis liste de subscripție în cadrul instituțiilor existente în oraș, Marele Stat Major, B.N.R., Casa Oștirii, pentru strângerea de fonduri pentru ajutorarea lor.

În 1944, desfășurarea războiului și așezarea geografică, oarecum ferită a stațiunii, a determinat conducerea Direcției M.O.N.T din cadrul Ministerului de Război, să decidă ca un număr important de instituții centrale să fie mutate în Băile Govora, pentru a fi protejate. Printre acestea s-a numărat și Banca Națională a României, care avea în proprietate fostul Hotel „Ștefănescu”, unde a înființat, în 1942, o secție de imprimare, care a funcționat nu numai cu utilajele transferate de la sediul central, ci și cu unele achiziționate de la tipografii particulare. După 23 august 1944 această secție a continuat să funcționeze până în anul 1947, valorile fiind aduse în capitală cu camioanele băncii.

Pe perioada războiului a fost evacuată și o parte a arhivei B.N.R, de care nu mai era nevoie în Centrala Băncii, la baza deciziei stând mai multe motive: era situată într-o regiune deluroasă și departe de principalele drumuri de acces, nu era legată direct de calea ferată, ceea ce nu făcea din ea o țintă a bombardamentelor inamice, iar clădirea era spațioasă, suficientă pentru a adăposti întreaga arhivă care trebuia evacuată. Au fost evacuate, în 1943, printre altele, registrele cu hotărârile Consiliului de Administrație și Adunările Generale ale Băncii, 44 lăzi de arhivă, în greutate de 5 tone, de la Serviciile Aur, Secretariat, Acorduri, Contencios, Inspecțiuni, Scont, Trezorerii și Tehnic. Au mai fost evacuate arhivele Serviciului Studii (10 lăzi) și Serviciului Contabilității (300 lăzi), pentru care au fost necesare 20 dube pentru transportul la gară, de unde au fost urcate în trenuri. De asemenea, pentru că se afla instalat la Băile Govora, Serviciul Fabricării Biletelor, Consiliul de Administrație al B.N.R a apreciat că cel mai potrivit loc de evacuare a familiilor funcționarilor, era tot stațiunea.

În cursul lunii aprilie 1944, Marele Stat Major al Armatei a rechiziționat toate hotelurile și vilele existente în stațiune, neadmițând să locuiască în ele decât persoanele găsite și locatarii. Marele Stat Major a evacuat în Băile Govora trei secțiuni ale acestuia: M.O.N.T., Învățământul Militar și Statistic. Singurele instituții cărora li s-a dat autorizație pentru a se stabili în stațiune au fost Serviciul Fabricării Biletelor din Banca Națională, cu un efectiv de 285 de persoane și Casa Oștirii cu un efectiv de 264 persoane.

Pe lângă instituțiile deja evacuate, la începutul anului 1944, s-au alăturat în Băile Govora o parte din serviciile și funcționarii Ministerului de Finanțe. Odată cu personalul, s-a evacuat și o parte din arhiva ministerului, mai precis 750 de lăzi, depozitate în holul Hotelului Balneara, până când au fost mutate în subsolul și la parterul vilei „Constanța- Marieta”, alături de funcționarii care au fost găzduiți în camerele de la etaj. După 23 august 1944, în stațiune a fost evacuată și Secția de pompieri Huși, aflată în întreținerea și controlul direct al Secției de pompieri Râmnicu Vâlcea.

Un episod aparte în evoluția evenimentelor din stațiune în timpul războiului l-a reprezentat instalarea, în 1941, la Băile Govora a unui spital german. Motivele care au determinat Societatea „Govora-Călimănești” să accepte încheierea unei asemenea convenții cu armata germană au fost determinate de situația economică extrem de grea a acesteia, în contextul în care sezonul 1940 fusese foarte prost, ceea ce crease o stare de nesiguranță în legătură cu viitorul stațiunii. Întreținerea Stabilimentului de băi costa foarte mult, aici intrând întreținerea sondelor, pomparea și încălzirea apelor minerale, întreținerea instalațiilor de băi. La acestea se adăuga întreținerea și funcționarea uzinelor pentru furnizarea curentului electric și alimentarea cu apă potabilă, în timp ce încasările de abia puteau acoperi cheltuielile.

Până la 7 august 1941, fuseseră închiriate armatei germane următoarele stabilimente: Hotelurile Palace, nr.1 și 3, Balneara, Vila „Silva” a Societății „Progresul Silvic”, vilele „Constanța-Marieta” și „Victoria”, Moraru”, vila Băncii Naționale a României. Spitalul german nu a funcționat decât câteva luni, în cursul lunilor septembrie și octombrie germanii părăsind stațiunea.

În perioada războiului, dar și după, situația Societății Govora-Călimănești nu a fost foarte bună. Greutățile exploatării stațiunii creșteau aproape zilnic, impozitele se înmulțeau, viața se scumpea, prețurile materialelor de exploatare, al combustibilului (păcură, motorină, benzină, ulei, lemne) și al materialelor pentru instalațiile sanitare și electrice au crescut ajungând la niveluri foarte mari. Concentrările de personal calificat a afectat activitatea societății, lucrările de reparații și de funcționare a uzinelor electrice și de apă asigurându-se cu mari eforturi.

Pentru a contracara această situație, s-a propus de către Consiliul de Administrație, înființarea unui fond pentru înlăturarea pagubelor provocate de război. De asemenea, societatea a cerut plata unor despăgubiri, fără succes, pentru rechiziția hotelurilor, chestiune care depindea de Comisia Mixtă de Rechiziții Râmnicu Vâlcea. Pentru a face față situației s-au lichidat acțiunile și parte din titlurile diferitelor fonduri de rezervă, atât pentru a pregăti sezoanele viitoare, cât și pentru a se aproviziona cu combustibilul necesar. Ca o consecință a tuturor pierderilor suferite, societatea a ajuns într-un impas financiar, fiind obligată, în anul 1944, să vândă cu suma de 80.000.000 lei, Hotelul Balneara, Institutului General de Asistență, Economie și Credit al Funcționarilor și Pensionarilor Publici din București.

În condițiile în care războiul continua și se apropia de granițele României, în ședința Consiliului de Administrație din 28 martie 1944, s-a hotărât mutarea provizorie a sediului societății, împreună cu direcția și personalul în Băile Govora.

Relațiile cu Primăria Băile Govora au continuat să fie tensionate, deși societatea a continuat să sprijine dezvoltarea edilitară a localității. Spre exemplu, contribuția societății la ridicarea Băii comunale a constat în punerea la dispoziție a sălii de spectacole a Teatrului pentru difuzarea unor filme. Bani strânși, circa 18.000 lei, au fost folosiți pentru terminarea lucrărilor la baie și pentru cantina obștească.

După război, conflictul s-a acutizat, mai ales pe fondul unor schimbări politice evidente, care au dus la naționalizarea din 1948. Se pregătea astfel, terenul pentru preluarea de către stat a administrării stațiunii, căutându-se prin orice mijloace să se dovedească cât de „nocivă” a fost Societatea „Govora -Călimănești” pentru dezvoltarea turismului și a localității.

În ziua de 12 aprilie 1948, Prefectura Județului Vâlcea a solicitat Primăriei Băile Govora trecerea imediată la rechiziționarea pe seama județului a vilelor din stațiune, precum și a bunurilor care aparțineau societății. Ulterior, acestea au fost predate Ministerului Sănătății, conform procesului-verbal de predare- primire încheiat, la 25 aprilie 1948. Conform acestuia, se prelua inventarul mobil și imobil al Stațiunii Băile Govora, inventarul materialelor aflate în magazine, inventarul rufăriei băilor, fizioterapiei, mobilierului băilor și fizioterapiei, sculele din atelierul mecanic, inventarul rufăriei, mobilierului și veselei de la hoteluri și restaurante, de la bufetul din parc, al cinematografului, etc.

Personalul aflat pe funcție la data de 31 martie 1948, rămânea angajat, dar sarcinile financiare sau orice alte angajamente pe care le avea Societatea „Govora -Călimănești” o priveau doar pe aceasta. Fondurile necesare funcționării, cumpărării de materiale, precum și pentru plata salariilor erau puse la dispoziție de către Ministerul Sănătății.

La finalul celor aproape 40 de ani de funcționare, Societatea „Govora- Călimănești”, în pofida tuturor greutăților (sezoane scurte de 2-3 luni, inundații, alunecări de teren, rechiziționări, mobilizări și războaie, lipsa materialelor și a ajutoarelor financiare, a legăturilor C.F.R., impozite și taxe mari solicitate de stat și de autoritățile locale), a realizat lucrări durabile fără nici un ajutor din partea statului. Dimpotrivă, statul a beneficiat din plin de pe urma activității societății prin sumele primite anual drept cota legală din beneficiu, dividendele la capitalul subscris, impozitele încasate, băile gratuite și cu preț redus acordate funcționarilor și persoanelor nevoiașe, alimentarea cu apă și iluminatul electric gratuit pentru localitatea Băile Govora, diferite contribuții și ajutoare acordate orașului și, cel mai important, trecerea la finalul concesiunii în patrimoniul statului, în mod gratuit, a tuturor investițiilor făcute de societate pe terenul concesionat (investiții care se ridicau la circa 515.140.000 lei). Prin urmare, se poate trage cu ușurință concluzia că fără aportul Societății „Govora Călimănești”, stațiunea Băile Govora nu ar fi cunoscut perioada de prosperitate și progres din perioada interbelică și nu ar fi devenit o adevărată *perlă* a stațiunilor din România, concurând cu importante stațiuni balneo-climaterice din Europa.

Analizând perioada cuprinsă între 1948 și 1989 se constată că, obiectivele noii orânduiri, instaurate la 30 decembrie 1947, au vizat mutarea accentului de pe turismul adresat clasei de mijloc, cum era în perioada interbelică, către cel adresat maselor, prin care se urmărea facilitarea accesului clasei muncitoare la refacere și odihnă.

Din punct de vedere economic, social și edilitar, stațiunea a cunoscut un progres evident, căutând să se facă față cerințelor din ce în ce mai mari, ceea ce a determinat investiții, atât în domeniul edilitar, cât și medical, multe din acestea însemnând îmbunătățirea celor deja existente înainte de 1948. Spre deosebire de perioada interbelică, autoritățile centrale s-au preocupat mai mult de dezvoltarea localității, alocând sume importante pentru ridicarea de construcții noi, amenajarea edilitară și realizarea unei infrastructuri adecvate petrecerii timpului liber a celor veniți în stațiune. Anii '80 au marcat începutul unei perioade de stagnare și chiar de regres în ceea ce privește dezvoltarea stațiunii, continuată și după 1989.

În final se poate aprecia că, apariția și evoluția ulterioară a Stațiunii Băile Govora, se constituie într-un bun exemplu despre ceea ce înseamnă implicarea susținută a statului în crearea de condiții proplice pentru dezvoltare turismului balnear, dar și în cointeresarea capitalului privat în a investi sume importante în realizarea unei infrastructuri necesare atragerii turiștilor. Pe de altă parte, analiza evoluției stațiunii scoate în evidență influența pe care anumite evenimente, cu impact foarte mare, au avut-o asupra dezvoltării localității din punct de vedere turistic, economic și edilitar, punând o barieră în calea progresului. Sperăm

că prin prezenta lucrare am reușit să lămurim multe din necunoscutele istoriei acestor locuri, să aducem la lumină fapte, puțin cunoscute sau chiar deloc, de către cercetători și publicul larg și să demonstrăm că, stațiunea a fost martora, de-a lungul unei istorii destul de recente, de aproximativ 140 de ani, unor evenimente deosebite și importante din trecutul național.